

Kilsədə metafizik macəra

Viktor Hüqonun “Paris Notr-Dam kilsəsi” romanı haqqında

İndi Parisin başlıca simvollarından sayılan, milyonlarla turistin ziyarət ocağına, dünya liderlərinin görüş yerinə çevrilmiş bu məbədi on doqquzuncu əsrin birinci yarısında köhnəliyin qalığı kimi paytaxtın yaraşğını pozduğuna görə sökmək istəyirdilər. Xalqın dinə, kilsəyə, bütövlükdə, keçmişinə xor baxdığı bir zamanda Hüqonun qüdrətli qələmi möhtəşəm əsərinin baş qəhrəmanına çevirdiyi Notr-Dam kilsəsini yenidən ucaltdı, onu tək Parisin də yox, bütün dünya incəsənətinin əbədi rəmzinə çevirdi.

Viktor Hüqonun iyirmi doqquz yaşında tamamladığı bu əsər 1831-ci ilin yazında işıq üzü görər-görməz müəllifinə böyük şöhrət qazandırdı. “Paris Notr-Dam kilsəsi” fransız ədəbiyyatında ilk tarixi romandır, hərçənd bu romanı sözün hərfi mənasında tarixi əsər saymaq da olmaz, çünki burada tarixdən çox şey olsa da, tarixi proseslərə, şəxsiyyətlərə yer verilsə də, yazıçı keçmiş zamanın bədii salnaməsini yaratmağı qarşısına məqsəd qoymayıb, tarixin yaddaşına yazılmış-yazılmamış hadisələrdən öz ideyaları, qəhrəmanları üçün fon, dekorasiya kimi yararlanıb. Romandakı aparıcı personajlar (Klod Frollo, Kvazimodo, Esmeralda, Feb de Şatoper) müəllif təxəyyülünün məhsullarıdır, yalnız şair-dramaturq Pyer Qrenquarın XV əsrdə yaşamış gerçək prototipi var. Başqa sözlə, bu roman tarixi yox, bəlli tarixi zaman kontekstinə salınmış dini-fəlsəfi romandır. Kitabın ilk fəslinin ilk cümlələri də buna dəlalət eləyir: “Düz üç yüz qırx səkkiz il altı ay on doqquz gün bundan əvvəl parisililər Qədim şəhərdə, Universitet məhəlləsində və Yeni şəhərdə gurlayan kilsə zənglərinin səsinə yuxudan oyandılar. Halbuki tarixdə 1482-ci ilin 6 yanvar gününə dair heç bir əlamətdar hadisə haqqında qeyd yoxdur. Həmin gün şəhər çağrı kilsə zənglərini hərəkətə gətirən, Paris əhalisini təşvişə salan heç bir qeyri-adi hadisə baş verməmişdi...” (tərcümə Mikayıl Rəfilinindir - yeri gəlmişkən, romanın adını “Paris Məryəm ana kilsəsi” kimi çevirənlərin olduğunu da xatırlayıram). Hərçənd əsər XV əsr Paris həyatının xronikası, insan mənzərələrinin gerçəkçi təsviri, real tarixin canlandırılmış versiyası kimi də maraqla oxunur.

Həcmi böyük olsa da, Hüqo ilk romanını altı aydan da az bir müddət ərzində birnəfəsə yazıb. Bundan sonra yaşadığı əlli dörd ildə daha bir neçə roman ortaya qoyubsa da, “Paris Notr-Dam kilsəsi” böyük yazıçının yaradıcılığında “Səfillər”dən sonrakı şərəfli yerini bu gün də qoruyub saxlayır. Müəllifin 1831-ci ilin fevralında əsərinə yazdığı kiçik bir giriş saymasaq, roman on bir kitabdan (bölümdən) ibarətdir. Hər kitab da özlüyündə fəsillərə bölünür.

“Paris Notr-Dam kilsəsi” - dini-idealist mesajlar, mənalara yüklü, mistik kodlar, şifrlərlə kilidli metafizik dastandır. Əsərin süjetindən tutmuş kontrastlarına, kolliziyalarına qədər nəyi varsa - qəhrəmanların macəraları, çarpışmaları, törədilən cinayətlər, qətlər, hətta müəllifin yumoru, zarafatları belə metafizik xarakter daşıyır. Adı bəlli kilsənin özü elə metafizik aləmin simvoludur. Məbədin ətrafındakı küçələr, məhəllələr fani həyatın yükünü çəkmək yerüstü dünyanın ayrı-ayrı fraqmentləridir. Notr-Dam kilsəsi Parisi basmış bulanmış insan selinin ortasında alınmaz qala kimi, sarsılmaz qaya kimi ucalan bir adadır. Bura Allahın evidir, Tanrı dərğahına sığınan kəsə zaval yoxdur.

İki fəsildən ibarət üçüncü kitabın “Paris Notr-Dam kilsəsi” adlı birinci fəslində Hüqo oxucunu bir sənət abidəsi kimi özündə mühafizəkar, ehkamçı, quru, zəhmli roman üslubundan sənətə, ürəyə yaxın əlvan, təmtəraqlı qotik üsluba keçidi, iki memarlıq məktəbinin sintezini əks elətdirən kilsənin quruluşuyla, “Yüksəklikdən görünən Paris” adlı ikinci fəslində isə buradan baxanda Parisin görünüşüylə tanış eləyir. Yazıçı zəng qülləsindən, quş uçuşu hündürlüyündən paytaxtın seyrinə dalır, Parisdə qaynayan coşğun həyatı metafizik ucalıqdan Allahın qüdrət nəzəriylə bir baxışda görməyə çalışır. Kilsə oxucunun gözü qarşısında real, maddi dünyanın

fövqündə duran ideal, mistik bir aləm kimi açılır. Krallara baş əyməyən, ordulara yenilməyən bu aləmin öz qanunu, öz nizamnaməsi var. Buranın kralı Tanrı, kardinal Məryəm oğlu İsadır. Bu dünyada zaman əldən-ələ keçmir, günlər dondan-dona girmir, burada hər gün bir gün, hər zaman eyni zamandır.

Romanın əsas qəhrəmanları adı portuqal dilində zümrüd mənası verən qaraçı qızı Esmeraldanın gözəlliyi ətrafında birləşirlər, hər birinin mahiyyəti gözlərindən, vücudundan həyat fışqıran bu saf, sadəlövh, şən qıza münasibətdə açılır (sonralar Dikens, Dostoyevski kimi böyük yazıçılar da eyni üsuldən gen-bol yararlanacaqlar). Qızı mühasirəyə almış dörd aşiqin hər biri Esmeraldaya dördbucağın öz payına düşən bucağından baxır. Gözəlliyə münasibət onların şəxsiyyətini dəyərləndirməyin başlıca meyarıdır.

Şərq şairlərinin “zahid” adlandırdığı tipə tam uyğun gələn qaraqabaq, qaradınmaz şəriətçi, otuz altı yaşına yeni çatsa da, vaxtından qabaq qocalmış, üzü qırışmış, saçları çallaşmış arxidiakon Klod Frollo nücum, kimya elmiylə baxını qatmağa çalışır, fəqət canında qıyam qaldırmış şeytanı yuxuya verə bilmir. Bu yaşınacan qadın mehrinin nə olduğunu bilməyən baş keşiş Esmeraldanı tanıyandan bəri qara mantiya altında boğduğu ehtirasının, yasaq şəhvetinin öhdəsindən gələ bilmədiyinə görə bədənində xəsarət yetirməklə içindəki şeytani vəsvəşədən qurtulmağa çalışır. Müəllif bu din xadimini ruhunu Mefistofelə satmış Fausta bənzədir. İblis onun can evini çoxdan kirəleyib.

Keşişin bir zaman oğulluğa götürdüyü atılmış körpə - qozbel, axsaq, kar, kor zəngçi Kvazimodo dünyaya gələli heyvan kimi ömür sürüb, uşaqlığından məbəddə yaşayıb, işi, vəzifəsi nəhəng kilsə zənglərini səsləndirmək olub. Zəng səsi onun qulaqlarını batırdığından heç nə eşitmir. Adının da “demək olar”, “elə bil”, “guya” ifadələrinə yaxın bir mənası var. Ruhu da bədənə kimi kar-kordur, xeyiri şərdən seçə bilmir, nə mərhəmət, nə də vicdan tanıyır. Yalnız cəza meydanında susuzluqdan yananda Esmeraldanın ona verdiyi bir içim su Kvazimodonun şikəst, lal-kar ruhunu hərəkətə gətirir, Tanrı onun uçuq, xaraba komasına qonaq gəlir. Kvazimodonun ruhu da bədənə kimi güclü çıxır, çünki onun intuisiya dalğalarının axışına maneçilik törədəsi nə intellekti, nə də instinkti var; başqa sözlə, bu ruhun qarşısında əngəl olası nə bir yetkin ağıl, nə də sağlam, mükəmməl bədən var.

Ayğır kimi harın, arsız, kefcil Feb arxidiakon Frollonun antipodudur, o da Şərq şairlərinin “rind” dediyi xarakterə uyğun bir tipdir. Sonradan avaralıq, sərgərdanlıq yolu tutan şair-dramaturq, filosof Pyer Qrenquar da bu tipdən saymaq olar (hərçənd gileyli şair xasiyyətə nikbin, xudbin nişançının tərs üzüdür), ancaq anarxist oğrular, dilənçilər səltənətinə sığınan uğursuz filosofdan fərqli olaraq Feb de Şatoper krala xidmət göstərən igid, qoçaq nişançı, qayda-qanuna tabe nizam-intizamlı zabıt, kübar cəmiyyətin zərif qəlblə yetirməsidir. Onun zahiri ehtişamına, parıltısına uyan Esmeralda axtardığı ağatlı oğlan, xilaskar obrazını rəsmən özünə ər seçdiyi şairin yox, məhz cəngavər Febin timsalında tapır, Feb isə sadəlövh qızın evlənmək barədə sualına kübar, tox istehzayla cavab verir. İnsanların ruhunu xilas etmək keşiş Frollonun birbaşa vəzifəsi, missiyası olsa da, o da Esmeraldanı həyatın qurduğu tələlərdən, fələyin ağır zərbələrindən qorumaq barədə yox, canına darasmış şəhvet cinindən, mübtəla olduğu qara sevdadan qurtulmaq barədə düşünür.

davamı növbəti sayımızda

Fəxri Uğurlu